

OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW W WARSZAWIE

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z Nr

1. Obiekt

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY

2. Czas powstania

XVI w., 2 ćw. XVIII w.,
ok. 1800, 1 i 2 poł. XIX w.

3. Miejscowość

OSIEK
GRODKOWSKI

4. Adres

Osiek Grodkowski 45; 49-200 Grodków;
nr hipoteczny KW [REDACTED]

5. Przynależność administracyjna

województwo opolskie
gmina Grodków

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Osseg Kr. Grottkau; w 1936 r. nastąpiła
zmiana nazwy na Auenrode;

7. Przynależność administracyjna 1.04.1975 r.

województwo opolskie
powiat Grodków

8. Właściciel i jego adres

AWR SP OT/Opole
ul. 1 Maja, 45-068 Opole

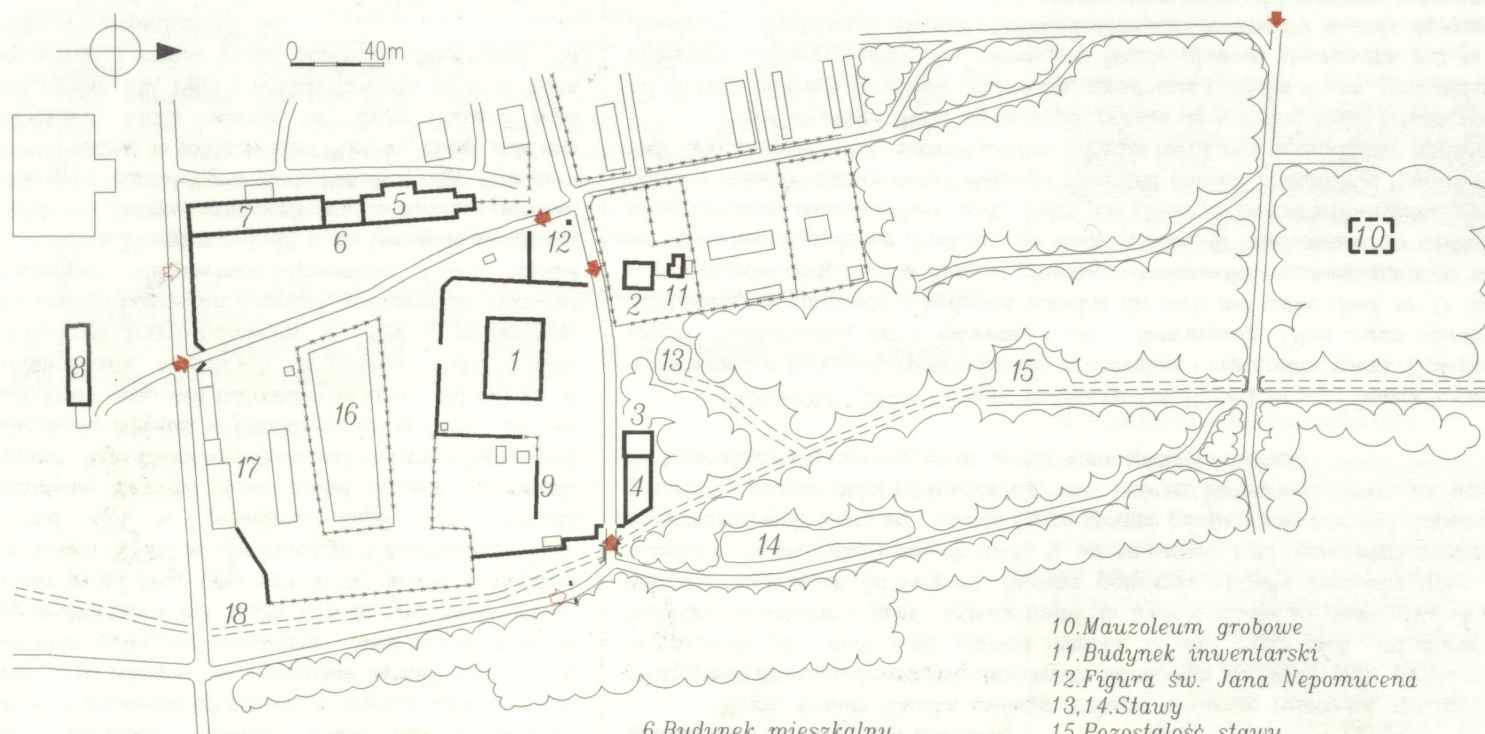
9. Użytkownik i jego adres

Zakład Produkcji Rolnej "ROLNIK"
Sp. z o.o., Osiek Grodkowski 45
49-200 Grodków, tel.: 077/15-55-18;

10. Rejestr zabytków

nr 894/64 data 23.05.1964

11. Zdjęcie, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

1. Pałac
2. Oficyna I

3. Oficyna II
4. Stajnia koni wyjazdowych
5. Stajnia, ob. obora

6. Budynek mieszkalny
7. Obora, ob. chlewnia
8. Spichlerz
9. Fragment ściany ujeżdżalni

10. Mauzoleum grobowe
11. Budynek inwentarski
12. Figura św. Jana Nepomucena
13, 14. Stawy
15. Pozostałość stawu
16. Zbiornik ppoz., dawniej sadzawka
17. Współcz. budynki gospodarcze
18. Rów wodny

Początki Osieka sięgają XIII w. Wieś lokowana była na prawie niemieckim. W 1284 r, ówcześni właściciele wsi, panowie z Pogorzeli koło Brzegu wznoszą tu zamek warowny. Wieś składała się wówczas z dwóch części Starego i Nowego Osieku. W 1344 r włości zamkowe i wsie Osiek i Gola stały się własnością bpa Preczlausa. Następne wiadomości o dobrach osieckich pojawiają się dopiero w czasach nowożytnych, kiedy to na miejscu starej warowni istniało już rozległe założenie pałacowo-folwarczne. Najstarszym znanym jego właścicielem był baron v.Hund und Alt-Grottkau, później przez długi czas należał do panów v.Fragstein a w końcu XVIII w. do hrabiego v.Königsdorff. W l. 20-tych XIX w. posiadłość kupił Carl Christian Lachmann, którego ojciec zrobił majątek na handlu płótnem. Jego córka wyszła za mąż za pana v.Ohlen und Adlerskron. Majątek w Osieku przejął w 1867 r ich syn Kurt, który ustanowił fideikomis na kilku znaczniejszych posiadłościach, należących do rodziny. Kurt v.Ohlen u.Adlerkron zmarł bezżennie w 1900 r, przekazując testamentem fideikomis swojemu siostrzeńcowi Hansowi Paridamowi v.Knesebeck-Millendonc, który opuścił swoje dobra 25 stycznia 1945 r. Po II wojnie światowej zespół w Osieku przeszedł na własność państwa polskiego i znalazł się w gestii Państwowego Funduszu Ziemi. Oddany w użytkowanie PGR-m., uległ znacznej dewastacji, która zatarła w dużej części jego kompozycję. Od 1993 r wydzierżawiony wraz z resztą zabudowań i ziemią przez obecnego dzierżawcę; od 1995 r w zasobach AWR SP.

Pierwsze założenie dworskie powstało prawdopodobnie w XVI w., wskazują na to zachowane w dzisiejszej budowlu pałacowej fragmenty starszych murów. Niestety nic o nim nie wiadomo. Postać, w jakiej zespół dotrwał częściowo do naszych czasów, jest wynikiem **barokowej rozbudowy**, podjętej w I ćw. XVIII w. Stanowi on najpełniejszą na Śląsku Opolskim realizację barokowej kompozycji osiowej, z klasycznym położeniem pałacu entre cour et jardin i z niewielkim cour d'honneur. Kolejna rozbudowa zespołu nastąpiła w **koń. XVIII w., w l. 1792-1800**. Powstały wtedy jego elementy klasycystyczne. Wreszcie ostatnim większym etapem kształtowania się zespołu (*cd. wkładka nr 2*)

SYTUACJA. Osiek Grodkowski - wieś na pd.-wsch. krańcach Równiny Grodkowskiej, położona w Dolinie Nysy Kłodzkiej, na równinnym terenie, ograniczonym od wsch. Nysą, od pd. - jej dopływem, Grodkowską Strugą i od pn. - łączącą Wrocław z Opolem autostradą A-4. Miejscowość rozciąga się w kierunku równoleżnikowym, wzdłuż lokalnej drogi wiejskiej, tworzącej pętlę i obiegającej wieś od pd. Od drogi odchodzą podrzędne szosy, łączące Osiek z sąsiednimi wioskami: pn. - w kierunku Lipowej i pd. - do Żelaznej. Osiek znajduje się w odl. ok. 5 km w linii prostej na pn.-wsch. od Grodkowa - siedziby władz gminnych. Jego otoczenie stanowią pola uprawne i użytki rolne, od wsch. sąsiaduje z niewielkim kompleksem leśnym, którego granicę wytycza bieg Nysy Kłodzkiej.

Wsch. kraniec Osieka zajmuje rozległe założenie pałacowe, rozciągające się na pd. i pn. od głównej drogi wiejskiej, prostopadle do równoleżnikowo ułożonych zabudowań wiejskich; jego powierzchnia równa jest prawie powierzchni wsi. Wyraźnie wyznaczone pd., wsch. i pn. granice zespołu, w jego części zach., od strony parku, ulegają pewnemu zatarciu - współczesne budynki mieszkalne i gosp. wybudowano na terenie dawnego parku dworskiego, część z nich zapewne na miejscu dawnych budowli, należących do zespołu. Skrajne położenie zespołu zapewnia tylko jednostronne sąsiedztwo pozostałych zabudowań wiejskich, ze wszystkich innych stron, tj. od pn., wsch. i pd. rezydencja otoczona jest gruntami rolnymi, wolnymi od zabudowy. Przecinająca pola szosa pd., wyznaczająca granicę pd. folwarku i zespołu biegnie na wsch., stanowiąc połączenie z dawną dworską gorzelnią i jeszcze dalej usytuowanym, tzw. Leśnym Folwarkiem. Poza pd. granicą zespołu, jednak w ścisłym z nim powiązaniu funkcjonalnym i kompozycyjnym, usytuowano spichlerz dworski.

KOMPOZYCJA. Zespół w Osieku Grodkowskim nosi wszelkie cechy rozbudowanej barokowej rezydencji wiejskiej, o różnorodnych funkcjach (gospodarczej, mieszkalnej i reprezentacyjnej). Kompozycja zespołu osiowa, dzieli się wyraźnie na dwie części: rozbudowaną pn. - **dworską** i pd. - **folwarczną**. Obie części stanowią kompozycje zwarte i zamknięte, z wyraźnie zaznaczonymi granicami a budowlą wspólną dla nich jest pałac (*bud. nr 1*). Indywidualne układy kompozycyjne obu głównych części zespołu podporządkowane są głównej idei osiowości - oś biegnąca z pn. na pd. ma określone oba końce, na jednym znajduje się mauzoleum grobowe (*bud. nr 10*) rodu właścicieli (zachowane do dzisiejszych czasów tylko w postaci ruin) a na drugim monumentalny spichlerz (*bud. nr 8*). Pałac jest głównym elementem organizującym przestrzeń, stanowi dominantę kompozycyjną a dawniej również funkcjonalną. Zajmuje centralne miejsce kompozycji, stanowiąc łącznik między częścią dworską i gospodarczą. Jego usytuowanie - *entre cour et jardin* - zdradza barokowe pochodzenie założenia.

Część dworska. Pałac elewacją pd. zwraca się w stronę części folwarcznej, zamykając pn. pierzeję podwórza folwarcznego, od którego oddziela go jednak murowane ogrodzenie i szpaler drzew, podkreślając przynależność budowli do części dworskiej i jej charakter rezydencjonalny. Pn. elewacja - fasada główna, skierowana jest w stronę rozległego parku, poprzedza ją niewielki dziedziniec, flankowany dwoma oficynami. Oficyny (*bud. nr 2 i 3*) stały się ważnym elementem kompozycyjnym, rozbudowanego założenia barokowego, wyznaczając naroża tego *court d'honneur*, usytuowanego przed pn. elewacją rezydencji i otwierając perspektywę na park dworski. Na osi fasady parkowej pałacu, pośrodku dziedzińca honorowego stała mała fontanna z rzeźbą figuralną, która nie zachowała się do dzisiaj, widoczna jest jednak na starych rycinach (☞ patrz: pkt. 23); dalej między oficynami staw, z kanałem odpływowym od strony pn. Ogromną rolę w kompozycji części dworskiej odgrywała zieleń. Szpalery drzew, otaczając pałac od pd., wsch. i zach., odgradzały go od części folwarcznej, „wciągając” jednocześnie w organizację przestrzeni cour d'honneur, które tworzyło zwarte architektoniczno-krajobrazowe wnętrze urbanistyczne, z wąskim otwarciem komunikacyjnym od strony zach. (główny wjazd na teren dworski) i szerokim otwarciem pn., z rozległym widokiem na park. W XIX w., wraz z wybudowaniem stajni koni wyjazdowych (*bud. nr 4*), utworzono jeszcze jedno, małe wnętrze urbanistyczne. Jego kwadratowy kształt i wielkość warunkował układ, powstałych w tej części zespołu budynków: od pn. oficyna II (*bud. nr 3*) i dobudowana do niej stajnia koni wyjazdowych (*bud. nr 4*), od pd., zachowana dziś tylko we fragmencie ściany szczytowej - ujeżdżalnia (Le Manege)(*bud. nr 9*), prawdopodobnie wsch. pierzeję wyznaczał, nie zachowany budynek wozowni (Remise; ☞ patrz: *Helmigk, Abb. 138*), dziś ogranicza przestrzeń z tej strony wsch. odcinek muru, z bramą wsch. Mały dziedziniec od dziedzińca honorowego oddzielony był szpalerem drzew. Istniejący dziś tylko w ruinie budynek maneżu, podobnie jak pałac,

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa 11,2 ha, w tym: część folw. - 1,9 ha, część dworska - 9,3 ha;	16. Przeznaczenie pierwotne zespół pałacowo-folwarczny z parkiem	17. Użytkowanie obecne użytkowany w celach gosp.-mieszk. przez sp. z o.o. Rolnik
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja ⇒ w czasach wojennych i tuż po wojnie zniszczeniu uległy dwa budynki części folwarcznej zespołu: wozownia, po której nie pozostał żaden ślad, w związku z czym jej ustalenie jej lokalizacji może być oparte tylko na domysłach oraz ujeżdżalnia, która zachowała się tylko we fragmencie fasady; ⇒ w l. 1968-80 wykonano dokumentację techniczną dla budynku oficyny I [patrz: karta szczegółowa obiektu], znajduje się ona w dokumentach dzierżawcy; ⇒ 2 poł. l. 70-tych i na pocz. l. 80-tych dokonano na terenie zespołu licznych zmian, które miały istotny wpływ na ogólną jego kompozycję: rozebrano pierzeję wsch. podwórza folwarcznego (stodoły); zlikwidowano dwa budynki pierzei pd., w miejsce wsch. wbudowano współczesne budynki warsztatowe i magazynowe; przekształcono dawny staw folwarczny w zbiornik p/poż.; doszło do dewastacji mauzoleum grobowego w pn. części parku, postępowało też niszczenie i dewastacja budynków części dworskiej zespołu - pałacu, oficyn, stajni koni wyjazdowych oraz elementów rzeźbiarskich i małej architektury na terenie parku; przeprowadzono też częściowe remonty adaptacyjne budynków gosp. pierzei zach., zmieniając przy tym częściowo ich bryły (dobudówki) oraz wystrój elewacji (zmiana kształtu i układu otworów) [patrz: karty szczegółowe obiektów]; na terenie zajmowanym dawniej przez ujeżdżalnię i budynki pierzei wsch. urządzono indywidualne ogródki; ⇒ w l. 80-tych, przeprowadzono drobne prace zabezpieczające przed dewastacją w budynku opuszczonego pałacu [patrz: karta szczegółowa obiektu]; ⇒ 1996 r - rozpoczęcie przez AWR SP i dzierżawiającą spółkę wstępnych prac porządkowych i zabezpieczających w pałacu i budynkach gosp. pierzei zach.;		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) kompozycja zespołu pałacowo-folwarcznego czytelna, choć do czasów dzisiejszych nie zachowały się wszystkie jej elementy; największe przekształcenia nastąpiły w części folwarcznej - zachowała się tylko pierzeja zach. podwórza folwarcznego, złożona z 3 budynków, z których skrajne przebudowano w l. 70-tych XX w., przystosowując do nowych funkcji [patrz: karta szczegółowa obiektu], zniknęły budynki pierzei pd., w jej części wsch. wybudowano współczesne budynki warsztatowo-magazynowe, pierzeja wsch. pozostaje nie zamknięta, unicestwieniu uległy, zamykające ją stodoły, w pierzei pn. brak budynku ujeżdżalni, który zachował się tylko we fragmencie fasady pn., na jego miejscu założono indywidualne ogródki warzywne; dawna sadzawka gosp. została zamieniona w regularny zbiornik p/poż.; budynki części dworskiej w złym stanie technicznym [patrz: karty szczegółowe obiektów], nie użytkowane, dwa z nich uległy unicestwieniu (ujeżdżalnia i remiza, której lokalizacji można się jedynie domyślać); park zaniedbany, zatarty układ dróg i alejek, wysychające elementy wodne (stawy, kanały), całkowicie zniszczone elementy małej architektury i rzeźby; mauzoleum grobowe zdewastowane, zachowane w postaci ruiny; pd.-zach. część parku zajęta pod współczesne budynki mieszkalne, które zajęły miejsce starszych budowli, prawdopodobnie związanych funkcjonalnie z zespołem; drzewostan zniszczony, parka zachwaszczony i porośnięty samosiewem; teren zespołu sztucznie podzielony ogrodzeniami z siatki stalowej i drewnianymi;	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie obiekt o znacznej wartości artystycznej, stanowi najpełniejszą zachowaną realizację koncepcji barokowej kompozycji osiowej na Śląsku Opolskim; ciekawa historia, kilka etapów budowlanych, przykłady budowli klasycystycznych, barokowych, elementów architektury neogotyckiej, o interesującym programie ikonograficznym; całość prezentuje wysokie walory zabytkowe; konieczne jest zabezpieczenie obiektu przed dalszym zniszczeniem i działaniami zniekształcającymi pierwotną kompozycję, w tym celu należy podjąć podstawowe czynności zabezpieczające: ⇒ wyznaczenie terenu objętego ochroną konserwatorską, obejmującego wszystkie części zespołu a także, elementy leżące poza jego granicami (spichlerz, gorzelnia); ⇒ remont budynków części dworskiej oraz ich zagospodarowanie, dotyczy to przede wszystkim pałacu [patrz: karty szczegółowe obiektów]; ⇒ zachowanie i zabezpieczenie przed dalszym zniszczeniem obiektów pozostających w ruinie (ujeżdżalnia, mauzoleum); ⇒ likwidacja wtórnych ogrodzeń, indywidualnych ogródków działkowych, szop, komórek i wszystkich wtórnych elementów szpecących i dezintegrujących kompozycję; ⇒ prace porządkowe i konserwatorskie na terenie parku; odtworzenie kompozycji; proponuje się też wykonanie kompleksowej dokumentacji konserwatorsko-budowlanej, w tym: orzeczenia o stanie zachowania, planu zagospodarowania i adaptacji budowli oraz studium hist.-arch.;	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

24. Uwagi różne.

25. Opracował

tekst Jacek Sawiński 5.04.1997

plany i rysunki Jacek Sawińska 5.04.1997

zdjęcia Jacek Sawiński 5.04.1997

miejsce przechowywania negatywów: archiwum Muz. Rol. i Przem. Rol.-Spoż. w Szreniawie
Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego

22. Bibliografia

F.A.ZIMMERMANN, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien., Bd. III, S.391;
J.G.KNIE, Alph.-stat.-topogr. Übersicht der Dörfer, Flecken ... , 1845, S.464;
Handbuch des Grundbesitzes in Deutschen Reiche., 1880 u. 1892;
Schlesisches Güter Adressbuch., 1886-1937;
A.KRANE, Wappen- und Handbuch ... , 1901-04;
H.J. HELMIGK, Oberschlesische Landbaukunst um 1800., Berlin 1937; S. 98. 104, 106, 116, 117, 120;
H.SIEBER, Burgen und Schlösser in Schlesien., Frankfurt a/Main 1962, S.35;
Katalog zabytków sztuki w Polsce., T.VII, z.3, W-wa 1964, str. 56-61;
T.CHRZANOWSKI, M.KORNECKI, Sztuka Śląska Opolskiego., Kraków 1975, str. 379, 259-260;
Ewidencja parku w Osieku Grodkowskim., oprac. przez Inst. Kształt. Środowiska O/Wrocław, Zakł. Ochr. Środowiska w Opolu, 1979 (mps. w arch. WKZ w Opolu);
B. URBAŃSKI, Pałac w Osieku Grodkowskim., Gazeta Grodkowska, Nr 3 (28) 1997, str.9;

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

H. Sieber, S.181 - repr. fot. rysunku, przedstawiającego fasadę parkową pałacu i dawną ujeżdżalnię ok. 1800 r;
B. Urbański, repr. rys. z 2 poł. XVIII w., przedstawiającego widok sprzed fasady głównej pałacu na barokowy park , z widocznymi po bokach oficynami;
H.J. Helmigk, Abb. 114 - spichlerz; Abb. 137 - mury parku; Abb. 138 - wozownia; Abb. 139 - stajnia koni wyjazdowych;

27. Załączniki

- ☞ wkładka nr 1: cd. opisu; zestawienie materiału fotogr.;
- ☞ wkładka nr 2: cd. opisu; mapa orientac., frag. meßtischblattu; repr. ryc. z 2 poł. XVIII w.; cd. historii; zdjęcia;
- ☞ wkładka nr 3: zdjęcia;
- ☞ wkładka nr 4: zdjęcia;
- ☞ wkładka nr 5: zdjęcia;

WSPÓLFINANSOWANE PRZEZ FUNDACJĘ
WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ
ZE ŚRODKÓW
REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC

MITFINANZIERT VON DER STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT AUS MITTELN
DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND

1. Miejscowość OSIEK GRODKOWSKI	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) cd. opisu; zestawienie materiału fot.

stanowił ogniwo, łączące część dworską z folwarczną - główną, ozdobnie ukształtowaną fasadą, zwracał się w stronę dworską, jego elewacja tylna wyznaczała pn.-wsch. narożnik podwórza folwarcznego. Budynek istniał już przed przebudową w 1792 r, ilustruje to stara rycina (patrz: *Sieber, Abb. 181*), jednak w czasie przebudowy zyskał monumentalną klasycystyczną postać - część środkowa fasady ukształtowana została w formę ślepego portyku, w którym dwie pary masywnych kolumn doryckich dźwigają także pełne belkowanie, zwieńczone trójkątnym frontonem, pod belkowaniem, w nadprożu otworu wejściowego płaskorzeźba, przedstawiająca rozbrykane konie, autorstwa rzeźbiarza Hoffmanna (patrz: *Kataalog zabytków ..., Chrzanowski, Sztuka Śląska ..*). Nie zachowany budynek wozowni prezentował się jako klasycystyczna, jednokond. budowla, z fasadą skomponowaną symetrycznie i dośrodkowo, z 3-osiowym ślepym portykiem pilastrowym, zwieńczonym trójkątnym frontonem, pełnolukowo zamkniętymi otworami okiennymi i 4-spadowym dachem (patrz: *Helmigk, Abb. 138*). Na terenie dworskim znajduje się też jeden budynek gosp., jest to mały budynek inwentarski (kurnik ?) (*bud. nr 11*), należący do oficyny I, zach. Jest to jednokond. Budowla, na rzucie litery L, z wielopołaciowym dachem ceramicznym, owalnymi okienkami i lizenowymipodziałami elewacji. Na pn.od zabudowanego fragmentu części dworskiej, rozciąga się znacznie większy obszarowo park.

Park. Początkiem rozległego parku dworskiego w Osieku był niewielki reprezentacyjny ogród dworski, powstały w poł. XVIII w. Reprezentował on typ regularnego ogrodu barokowego, o osiowej, symetrycznej kompozycji, z centralną aleją i licznymi rzezbami figuralnymi (patrz: *repr. ryc., zamieszczona w Gazecie Grodkowskiej*). Od pocz. XIX w. park zaczęto powiększać i, pierwotnie symetryczną kompozycję, przekształcono w swobodny, krajobrazowy park, wykorzystując naturalne elementy krajobrazu. Wydłużony w kierunku pn.-pd. park ma nieregularny kształt i wyraźne granice określone prostymi liniami. Osią komunikacyjną jest dawna, obsadzona lipami, dworska droga wsch., biegnąca z pd. na pn. Oprócz niej teren parku przecinały liczne, swobodnie przebiegające ziemne drogi i alejki, których układ jest dziś prawie całkiem zatarty. Ważnym elementem kompozycyjnym były elementy wodne, począwszy od kanału melioracyjnego, biegnącego równoległe do głównej drogi, poprzez trzy malownicze stawy, o nieregularnej linii brzegowej (dwa z nich częściowo zachowane, trzeci, wsch. już nie istnieje), kończąc na kanale odpływowym stawu pd. (usytuowanego między oficynami pałacowymi), płynącym ku pn. krańcom parku. Obok stawów utworzono sztuczne wzgórza, będące punktami widokowymi (ich charakter uległ obecnie całkowitemu zatartciu). W 2 poł. XIX w. park uzyskał cechy romantyczne, między innymi dzięki wybudowaniu neogotyckiego mauzoleum rodowego w pn. części. Na terenie parku rozmieszczono także liczne elementy małej

architektury (m.in. bramy i mury ogrodzeniowe) oraz rzeźby (dziś już nieistniejące). Zabudowany teren części dworskiej i jej teren parkowy przenikają się częściowo - oficyny pałacowe tworzą perspektywę, kierując wzrok na staw pd. i kanał, prowadzący w głąb parku; część mieszkalnej zabudowy (prawdopodobnie służby i pracowników folwarcznych) wkraczała na teren parku w jego narożniku pd.-zach. Budowle te zastąpiono współczesnymi budynkami mieszkalnymi.

Część folwarczna. Pd. część założenia w Osieku Grodkowskim jest częścią pełniącą funkcje typowo gosp., stanowi ją rozległy folwark dworski. Jego teren, oprócz murów grodzących i zabudowań, określają również naturalne granice: pd.szosa i wsch. rów melioracyjny. Zabudowania folwarczne zwrócone do siebie elewacjami frontowymi, zgrupowane są w regularny czworobok, określając rozległe, prostokątne podwórza folwarczne, o osi podłużnej wsch.-zach. Trzy gospodarcze pierzeje podwórza folwarcznego zwarte, w przerwach między budynkami zamknięte fragmentami muru, dokładnie określone pod względem funkcjonalnym i kompozycyjnym. Nieco ukośnie przebiegająca pierzeja pn. podwórza folwarcznego wyznacza fasada pd. pałacu (a niegdyś także elewacja pd. maneżu), którego wyjątkową rolę podkreśla centralne usytuowanie oraz oddzielenie od folwarku murem i szpalerami drzew; połączenie pałacu z folwarkiem realizuje się tylko wąskim otwarciem komunikacyjnym, jakie stanowi brama na osi fasady pałacowej, odpowiadająca położeniem głównej bramie pd. zespołu. Podwórza folwarczne tworzyło niegdyś rozległe wnętrza urbanistyczne, o przewadze elementów architektonicznych, z elementami zieleni kształtowanej od strony pn. i otwarciami komunikacyjnymi - pośrodku pierzei pd. (główny wjazd pd. na folwark) i w zach. fragmencie pierzei pn. Znaczną część podwórza folwarcznego zajmuje dawny staw gospodarczy, przekształcony w l. 70-tych naszego wieku w regularny zbiornik p/poż. Z dawnej zabudowy folwarcznej zachowała się dziś tylko pierzeja zach. Stanowi ona ciąg trzech budynków, z których pn. to dawna stajnia (dziś obora), środkowy - budynek mieszkalny i pd. - obora (dzisiejsza chlewnia) [patrz: karty szczegółowe obiektów]. W miejscu wsch. budynku pierzei pd. postawiono współczesny barak, mieszczący warsztaty i magazyny; część zach. tej pierzei pozostaje nie zabudowana. Nie zachowały się żadne ślady po zabudowie pierzei wsch., którą tworzyły stodoły.

Spichlerz. Budynkiem należącym funkcjonalnie do części folwarcznej ale usytuowanym poza nią jest spichlerz dworski (*bud. nr 8*). Przypisano mu szczególną rolę. Wyniosła budowla wzniesiona za szosą wiejską, na płaskim, nie zadrzewionym, ani nie zabudowanym terenie, stanowi wyraźną dominantę tej części zespołu. Znajduje się na osi założenia, naprzeciw pd., folwarcznej, elewacji pałacu i pd. bramy zespołu. Pełni rolę akcentu kończącego na pd. oś kompozycyjną zespołu osieckiego. Podobne role pełnią: pałac, akcentujący centrum kompozycji i mauzoleum grobowe, stanowiące

zakończenie osi na pn. (niestety ta jego funkcja uległa zatarciu, wskutek niekontrolowanego rozrostu roślinności parkowej). W takim rozmieszczeniu akcentów kompozycyjnych można się doszukiwać istotnych treści ikonograficznych - trzy najważniejsze budynki to: mauzoleum grobowe, pałac i spichlerz, a więc połączenie chlubnej przeszłości z pracowitą teraźniejszością i obfitą przyszłością.

Bramy i ogrodzenia. Zespół w większej części otoczony był murami z cegły na 4-bocznych słupach, z ogryzowanym zwieńczeniem i brogowymi ceramicznymi daszkami. Teren dworski grodzony był tylko w swej pd. części. Znaczna część tych murów zachowała się do czasów dzisiejszych, jednak w formie nieco zmienionej. Obszar przypałacowy, od strony pd., wsch. i zach. otaczał mur o przęsłach z górną krawędzią ukształtowaną półkoliście ku dołowi, tak samo wyglądał odcinek muru w narożniku pn.-zach. folwarku. Mur pd., stanowiący granicę pd. folwarku, ukształtowany został mniej ozdobnie, tworzą go proste, długie odcinki niskiego muru, z prostymi masywnymi, 4-bocznymi zadaszonymi słupami, na których zawieszono bramy. Bramy części dworskiej zawieszono na najwyższych słupach, na które nałożone były od frontu półkolumny doryckie z impostami; w miarę oddalania się od bram, kolejne słupki stawały się coraz niższe. Skrzydła bramne parkowe wykonane były z drewnianych żerdzi, zbitych na zastrzał (nie zachowały się). Bramy znajdowały się: przy wjeździe zach. na dziedziniec honorowy, przy wjeździe zach. na mały dziedzińcyk przed stajnią koni wyjazdowych i ujeżdżalnią oraz w pn.-zach. odcinku muru folwarcznego, przy wjeździe pn. na folwark. Główną bramę folwarczną stanowi jednak brama pd., usytuowana pośrodku odcinka pd. murów grodzących; przy pierzei zach. istniała jeszcze jedna brama pomocnicza, dziś już nie istniejąca. Oryginalne skrzydła bramne nie zachowały się, zastąpiono je współczesnymi skrzydłami metalowymi pełnymi (brama folw. pd.) lub z siatki (brama folw. pn.-zach.). Przejazdy i przejścia w części dworskiej, w większości pozbawione są dziś skrzydeł bramnych.

Drogi. Zespół w Osieku miał zapewnioną wygodną komunikację nie tylko z wsią ale również z polami i przez nie, z okolicznymi miejscowościami. Główna droga wiejska wbiega na teren zespołu od zach., oddzielając jednocześnie część dworską od folwarcznej i przez bramę wsch., łącząc się z prostopadłą do niej dawną drogą gruntową, stanowiącą główną oś komunikacyjną parku. Szosa pd. ogranicza zespół od pd., na nią wychodzą główna i boczna brama folwarku; droga ta, biegnąc dalej na wsch. zapewnia połączenie z gorzelnią dworską i należącym do posiadłości osieckiej Folwarkiem Leśnym. Od niej też odchodzą drogi wiodące na pola.

Podwórze folwarczne przecina ukośna droga wewnętrzna, łącząca bramę pn. z pd.; od niej odchodzi rozwidlenie równoległe do muru pd. oddzielającego pałac. Przy budynkach zach. pierzei folwarku zachowały się brukowane „kocimi łbami” podjazdy.

Teren parku poprzecinany był licznymi alejkami ścieżkami ziemnymi, których układ zatarł się obecnie niemal całkowicie. W najlepszym stanie pozostaje główna wsch. droga parkowa, obsadzona po obu stronach lipami.

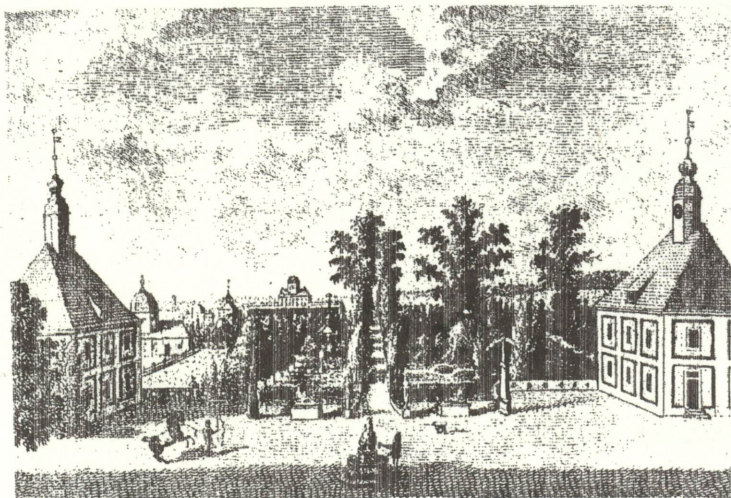
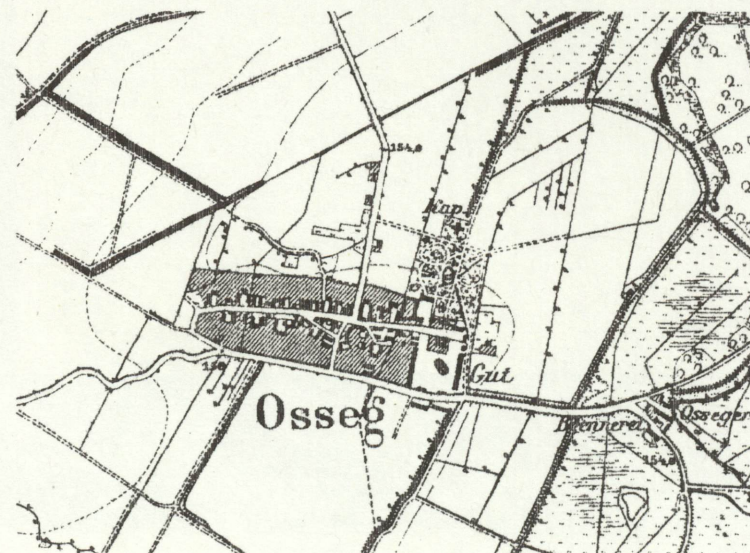
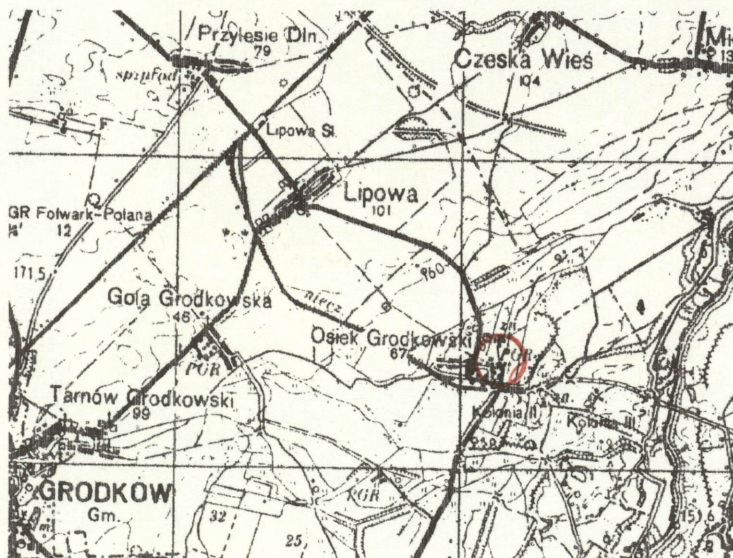
Znaki szczególne. Wśród licznych znaków szczególnych, stanowiących dawniej elementy charakterystyczne i wyróżniające zespół, do czasów współczesnych zachowała się tylko prosta kapliczka przy głównym wjeździe zach. zespołu (nr 12); w

sklepionej półkuliście niszy mieści ona barokową rzeźbę św. Jana Nepomucena, ustawioną na prostym 4-bocznym postumencie, na którym do niedawna widniała data 1733 i litery CZ (patrz: *Katalog* ..., str. 60). Pozostałe elementy, jak rzeźby parkowe, fontanna dziedzica honorowego, itd., zaginęły bezpowrotnie.

ZESTAWIENIE MATERIAŁU FOTOGRAFICZNEGO

1. Główny, zach. wjazd zespołu; w głębi część dworska.
2. Widok na wsch. fragment części dworskiej z ruinami ujeżdżalni (nr 9).
3. Widok na mały dziedziniec wsch. części dworskiej, z oficyną II, stajnią koni wyjazdowych i ujeżdżalnią (nr 3, 4, 9).
4. Zachowany fragment fasady ujeżdżalni (nr 9).
5. Budynek inwentarski (kurnik ?) nr 11) przed oficyną I.
6. Widok na część folwarczną z szosy pd., od strony zach.; obora i spichlerz (nr 7, 8).
7. Pd.-zach. narożnik podwórza folwarcznego z oborą na 1-szym planie.
8. Widok na podwórze folwarczne od strony spichlerza: główna brama wjazdowa, z lewej fragment pierzei zach., w głębi pałac.
9. Widok pierzei zach. podwórza folwarcznego od strony spichlerza; przy oborze widoczne słupki dawnej bocznej bramy.
10. Pn. brama wjazdowa na folwark; widok z podwórza folwarcznego.
11. Fragment folwarku, widok od wsch.; z prawej pałac z drzewami i ogrodzeniem, oddzielający go od części folwarcznej.
12. Staw folwarczy, obecnie zbiornik p/poż.
13. Pozostałości bramy wsch., prowadzącej na mały dziedziniec części dworskiej.
14. Fragment głównej drogi parkowej, z rowem melioracyjnym.
15. Widok parku od zach., wzdłuż, przecinającej go prostopadłe drogi pn.
16. Droga parkowa, w pobliżu dawnego stawu.
17. Mostek na poprzecznej drodze parkowej pn., w miejscu jej przecięcia z rowem melioracyjnym.
18. Ruiny neogotyckiego mauzoleum rodu v. Knessebeck-Millendonck w części pn. Parku.
19. Kapliczka ze św. Janem Nepomucenem przy głównym, zach. wjeździe zespołu.
20. Stara gorzelnia dworska.
21. Komin w zespole gorzelni dworskiej.

1. Miejscowość OSIEK GRODKOWSKI	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) mapka orientacyjjna; frag. meßtischblattu z 1889; repr.ryc. z 2 poł. XVIII w.; cd.historii; zdiecia:

cd.historii:

pałacowo-folwarcznego w Osieku, była jego **przebudowa XIX-wieczna** - nowy kształt i charakter zyskuje wtedy park, zmieniony z regularnego, barokowego ogrodu, na swobodne założenie, o cechach romantycznych. Przebudowie ulega też pałac, którego dziedziniec wewnętrzny zostaje obudowany neogotyckim krużgankiem przez znanego architekta wrocławskiego Alexisa Langer.

Dobra osieckie były średniej wielkości posiadłością rycerską, która na przestrzeni lat (2 poł. XIX - poł. XX w.) utrzymywała stały profil produkcji i nie ulegała znaczącym zmianom terytorialnym. Powierzchnia całkowita posiadłości wynosiła ok. 880 ha, w tym pola uprawne zajmowały ok. 330 ha, łąki 245 ha, las 314 ha, 4 ha dziedziniec. Hodowano tu bydło rasy holendersko-oldenburskiej, konie i świny; do majątku należała mleczarnia, gorzelnia i młyn wodny. W 1899 r Kurt v.Ohlen und Adlerskron ustanowił w podległych sobie włościach fideikomis, który odziedziczył po nim jego siostrzeniec i ostatni przedwojenny właściciel, Hans v.dem Knesebeck-Milendonc.

1. Miejscowość
OSIEK GRODKOWSKI

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)
**ZESPÓŁ PAŁACOWO-
FOLWARCZNY**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
zdjęcia;

5.

6.

7.

8.

Wkładkę założyła: Jacek Sawiński 30.01.97

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum Muzeum Rolnictwa i Przem. Rolno-Spożywczego

9.

10.

11.

1. Miejscowość OSIEK GRODKOWSKI	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) zdjęcia;

12.

13.

14.

15.

Wkładkę założyła: Jacek Sawiński 30.01.97

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum Muzeum Rolnictwa i Przem. Rolno-Spożywczego

16.

17.

18.

19.

1. Miejscowość

OSIEK GRODKOWSKI

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

**ZESPÓŁ PALACOWO-
FOLWARCZNY**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia;

20.

21.

